

Caterina Albert: estereotípia de gènere i aplicacions didàctiques

SERGIO TRIGUEROS NAVARRO
UNIVERSITAT JAUME I

Recibido: 08 de septiembre de 2018

Aceptado: 12 de octubre de 2018

Abstract: This paper presents a proposal on stereotyping applied to the work of Catalan writer Caterina Albert. The first part of the article briefly reviews the most relevant theories on stereotyping, especially highlighting the relation between ideology and discourse. In the second part, I analyze two representative examples drawn from Caterina Albert's work, which reveal the writer's thought by means of stereotypes. Taking these examples as starting points, I develop a proposal to apply this theory to the classroom. This approach may be a useful tool to develop several skills in the students, such as critical thinking and intercultural awareness.

Key words: Caterina Albert, stereotype, ideology, discourse, feminism.

Resumen: Este estudio consiste en una propuesta sobre la didáctica del estereotipo aplicado a la obra de la escritora catalana Caterina Albert. En primer lugar, hemos expuesto los principales fundamentos alrededor de las teorías sobre los estereotipos, poniendo de relieve la relación que se establece entre la ideología y el discurso. En segundo lugar, hemos seleccionado dos ejemplos representativos donde el pensamiento de la autora queda reflejado a través de los estereotipos. Partiendo de estos casos, hacemos una propuesta para aplicar esta teoría en las aulas. Como resultado, consideramos que su puesta en práctica puede ser una herramienta útil para desarrollar diversas competencias sobre el estudiantado, entre las que destacan la capacidad para el pensamiento crítico y la conciencia de interculturalidad sobre la expresión cultural.

Palabras clave: Caterina Albert, estereotipo, ideología, discurso, feminismo.

1. Introducció¹

Caterina Albert (1869-1963), coneguda amb el nom de Víctor Català, és una de les mares de la literatura femenina en català. Ho és perquè l'obra de les autores que seguiren el seu llegat no es pot comprendre si no es reconeixen els camins que va obrir en la narrativa. Autores com Maria Aurèlia Capmany o Montserrat Roig recuperen de l'escriptora empordanesa l'ordenament social d'una època que no conegueren directament i sobre la qual Caterina Albert deixà un retrat concís.

L'objectiu principal d'aquesta recerca és identificar alguns dels estereotips masculins que l'autora recrea en la seua extensa obra narrativa i suggerir-ne l'aprofitament didàctic. La possible identificació d'aquests elements és un procés complex que abasta diferents mecanismes, des dels més visibles, com els recursos descriptius de la prosopografia i l'etopeia, fins d'altres que es troben lligats amb la perspectiva de la recepció, l'implícit i la inferència, especialment el discurs atribuït a aquests personatges. Per tant, el marc teòric en què s'insereix aquest estudi es troba vinculat amb les diverses línies de pensament que convergeixen en l'hermenèutica de la integració.

L'estudi tracta de valorar la funció del discurs en la creació dels personatges. Acceptant el concepte bakhtinià de polifonia, veurem com el lector identifica i perfila les coordenades ideològiques dels personatges a través d'un discurs social reconeixible en un marc cognitiu (Bajtín 151). Fruit d'aquest treball de reconeixement per part del lector considerem possible parlar d'uns estereotips que es repeteixen al llarg de l'obra de Caterina Albert i que alhora ens serveixen tant per fer un retrat de la societat de l'època com per conèixer el posicionament de l'autora respecte de determinats comportaments o elements doxals.

2. Les teories sobre els estereotips

Si hi ha una obra fonamental per abordar la qüestió dels estereotips a través de diverses perspectives, aquesta és *Stéréotypes et Clichés*, de Ruth Amossy i Anne Herchsberg-Pierrot. L'estudi ofereix al lector un estat de la qüestió sobre la bibliografia que ha estat generada al voltant del concepte d'estereotip i dels seus semblants; és a dir, els clixés, els *poncifs*, els llocs comuns o *topoi* i les idees comunes o *idées reçues*. Tots ells són conceptes amb matisos diferents però que comparteixen

¹ Aquesta activitat s'ha realitzat amb l'ajuda econòmica de la Universitat Jaume I (PREDOC/2017/43).

un mateix camp d'estudi, aquell que es relaciona amb els automatismes del llenguatge i les representacions col·lectives.

El concepte d'estereotip és d'origen francès i apareix per primer cop registrat al diccionari Larousse de l'any 1875. La definició que hi trobem es vincula amb la tipografia, aspecte que compartiria amb la definició del clixé. Així, podem llegir que l'estereotip és un "imprés amb planxes els caràcters de les quals no són mòbils, i que es conserven per a nous tiratges" (Amossy i Herchsberg-Pierrot 30). És a dir, que ens trobem enfront d'un terme que es relaciona amb la rigidesa, amb la convenció, però també amb la idea de fórmula cristal·litzada, perquè ens permet reproduir-la en sèrie.

El seu significat tal com s'interpreta en l'actualitat va arribar de la mà de Walter Lippmann als anys vint. El publicista nord-americà va exposar en la seua obra, *Opinió pública* (1922), una definició de l'estereotip que temps després resultaria paradigmàtica per als estudis de la psicologia social. Segons Lippmann, l'estereotip és un fenomen clau en el procés de cognició. Els estereotips, entesos com un conjunt de representacions cristal·litzades, són esquemes culturals preexistents amb què filtrem la realitat del nostre entorn. Aquestes imatges, que formen part d'un imaginari social, ens resulten indispensables per a la vida en societat, ja que ens donen facilitats a l'hora d'ordenar el món, categoritzar-lo i, finalment, comprendre'l. En definitiva, l'estereotip ens fa l'existència més senzilla, perquè en vincular un individu amb un tipus o una generalitat no tenim la necessitat d'examinar aquest profundament i conèixer les seues particularitats.

La visió de l'estereotip com un fenomen negatiu no es va fer esperar. Les crítiques principals sobre el concepte es fonamenten en la visió simplificada que implica sobre la comprensió del món, especialment quan aquesta perspectiva reduïda de la realitat ve acompanyada d'avaluacions i actituds negatives. Per tal de mantenir l'estatus neutre del concepte de l'estereotip, des de l'àmbit de la psicologia social dels anys seixanta es va establir una tripartició entre els diferents components que participen de la cognició social: la part cognitiva, l'afectiva i la comportamental.

Per posar un exemple, trobem, en l'obra de Caterina Albert, l'estereotip de l'obrer. L'estereotip és la representació relativa a un grup i els seus membres, i seria un component cognitiu. A la Catalunya de la segona part de la Restauració el moviment proletari es relaciona amb l'acció sindical violenta. Aquest estereotip pot variar en funció del component afectiu, és a dir, el prejudici o valoració que un grup

social fa sobre ell. En el cas de l'escriptora, la valoració cap al proletari és negativa perquè ella pertany a la classe burgesa i té un pensament conservador i presenta una actitud de lleialtat cap a la classe social pròpia. Per aquesta raó, l'autora mostra una voluntat expressa de representar la versió més negativa de l'obrer, violent i irracional. Finalment, trobem el component comportamental, és a dir, l'acció que deriva d'una actitud determinada. En aquest exemple la publicació del conte "L'explosió", on apareix un obrer terrorista, es pot interpretar com l'acció que du a terme l'autora en resposta als incidents que es produïren en la primera dècada del segle XX a Barcelona. Ens trobem, per tant, amb un cas de literatura que funciona com a instrument de denúncia social.

Aquest exemple ens permet exposar un altre dels aspectes més destacats vinculats amb la qüestió de l'estereotípi. Des de la psicologia social es destaca la funció d'aquest fenomen com un factor de cohesió social que té conseqüències sobre la construcció de la identitat de l'individu. Observem que Caterina Albert amb el conte de "L'explosió" fa una crítica contra l'obrerisme des d'un punt de vista burgès conservador. Aquest posicionament ens parla més sobre la seua identitat social que sobre la seua identitat personal. La diferenciació entre dues dimensions és defensada per part de la psicologia social. La identitat social és la que ens vincula amb l'estereotip, un lligam que és fruit "d'un procés psicosocial de construcció i de representació de si resultant de les interaccions i de les cognicions dels individus relatives a la seua pertinença social" (Amossy i Herchsberg-Pierrot 48). A diferència de la identitat personal, la identitat social d'un individu sol ser múltiple. Per tant, pot estar conformada per diverses pertinences: classe social, grup socioprofessional, nació i sexe, entre moltes altres. La imatge col·lectiva que es deriva d'aquestes categories és determinant en la construcció de la identitat, i en conseqüència dels comportaments i interaccions amb altres grups.

L'individu per tal de garantir la seua adherència a un grup ha d'acceptar l'opinió establerta, assolir els seus models estereotipats. En formar part d'aquest grup, l'individu substitueix l'exercici del seu judici per les formes de pensar del col·lectiu on s'adhereix. Des de la teoria de la identitat social introduïda per Henri Tajfel l'any 1969, s'explica que aquest procés implica una valoració positiva del grup propi, l'endogrup, enfront de la resta, l'exogrup. Així, el fet de pertànyer a un grup és suficient per a crear imatges desfavorables de l'altre grup. Traslladant aquesta observació al cas que estem exemplificant fins

ara, podem adoptar aquesta interpretació per comprendre per quines raons Caterina Albert opta per representar una versió reduïda sobre la figura de l'obrer.

L'estereotípia ens porta a parlar sobre un tipus de coneixement que és important no en funció de la seua proximitat a la veritat sinó en funció de la seua acceptació entre les majories socials: la *doxa*. Va ser Roland Barthes, en els seus treballs sobre les mitologies, qui va situar el concepte d'estereotip en l'àmbit de la *doxa*. La *doxa* és "l'Opinió pública, l'Esperit de la majoria, el consens petit-burgés, la violència del prejudici" (Amossy i Herchsberg-Pierrot 68). Formar part d'un col·lectiu implica l'acceptació d'una *doxa* determinada, i així és com l'individu arriba a ocupar un lloc dintre de l'estereotip.

3. Caterina Albert: uns estereotips, una ideologia

Ja hem explicat que Caterina Albert participa d'una *doxa* determinada, la de la societat burgesa catalana del canvi de segle. En els estudis relacionats amb l'estereotípia en l'àmbit de la literatura el reconeixement de l'ancoratge històric és fonamental. Des de la sociocrítica, Claude Duchet va remarcar la necessitat d'analitzar les mediacions que s'establien entre l'obra i el món d'on aquesta procedeix i s'inscriu. Els treballs realitzats amb aquest enfocament veuen l'estudi sobre l'estereotip com una via per analitzar els vincles entre l'interior i l'exterior del text, és a dir, el rumor de rerefons d'una societat i les seues representacions. Les preguntes que la sociocrítica es planteja són: com reflecteix l'obra els moviments d'opinió i l'imaginari social d'una època? Com registra aquesta representació els rastres de la història?

El reconeixement de la historicitat de l'estereotip ens condueix fins a les teories sobre la recepció. La definició de l'estereotip implica l'apertura del text a una exterioritat, i així entra en joc la figura del lector. Amossy explica que el procés emprat per part del lector per identificar un estereotip travessa quatre punts. En primer lloc, el lector selecciona els termes que li semblen pertinents; a continuació retalla aquells elements que no entren en l'esquema; després combina les porcions del discurs disperses en l'espai de l'obra; finalment desxifra les indicacions indirectes (implícites) i els assigna un sentit. Aquest procés suposa una tasca per part del lector que situa l'estereotip com una construcció de lectura (Amossy i Herchsberg-Pierrot 78).

Umberto Eco en *Lector in fabula* explica que el text presenta buits i estrats implícits que ha d'activar el lector. La dificultat per identificar

un estereotip sorgeix quan el lector no participa del marc cognitiu de l'autor d'un text per raons històriques. El *frame*, marc o estructura, és un tipus de coneixement que ens permet preveure les situacions que els texts ens proposen, i d'aquesta manera, podem completar els buits que el text, el seu autor, ens deixa per a emplenar-los. La inferència de guions preexistents als texts es realitza també mitjançant el saber intertextual. Es tracta de guions adoptats directament de la literatura i que impliquen un marc cognitiu d'un caràcter diferent del que emprem a l'hora de parlar sobre els *frames*. Els guions intertextuals comprenen formes genèriques (contes de fades), guions relacionats amb motius (la jove perseguida) i els guions situacionals (el duel entre un bandit i el *sheriff*).

En l'obra de Caterina Albert, trobem, per exemple, la repetició d'un guió intertextual, el de la jove violada, que a més es relaciona amb la rondalla de la caputxeta vermella (Oriol i López 240). Al conte "La púa de rampí" l'escriptora ens ofereix uns personatges i una estructura que ens porten a reconèixer la rondalla tradicional. Abans de concloure el text, el lector pot preveure el desenllaç de la narració. Aquesta idea la podem relacionar amb el concepte "horitzó d'expectatives".

Quan l'autora presenta el Roget, el lector activa els mecanismes d'inferència. Roget "és un matabans, espellifat i brut, amb una bota, inflada a rebentar, penjant del muscle. El precedeix i l'anuncia d'un tros lluny una ferum coenta de vi negre, de tabac recremat i d'immundícia, que molesta l'olfacte de la noia molt més que la bravada de la femera del seu Mas de la Rambla" (Català 914). Tot el seu discurs es redueix a un simple "uh", un grunyit gutural. És el llop que tot lector reconeix a partir del seu saber intertextual. En aquest cas, però, és Caterina Albert qui para la trampa al lector. Al final del conte, la jove posa fi a la vida del Roget en defensa pròpia i en conseqüència no es compleixen les expectatives del lector. Veïem que l'escriptora activa un estereotip i se salta les regles per a crear un efecte sobre el lector. Aquest fenomen és el que Jauss defineix com "canvi d'horitzó" (Guzman 50).

La conclusió a la qual arribem és que l'estereotip pot ser una eina valuosa a l'hora d'analitzar la dimensió social i ideològica del discurs. Un estereotip es troba ancorat a un moment determinat de la història, de la forma de sentir i pensar d'un temps concret. En el cas de Caterina Albert, ja hem explicat anteriorment que a través dels mecanismes de la inferència podem arribar a un consens, i és que l'escriptora empordanesa ens parla des del seu discurs de classe. Però no podem oblidar, que la identitat social de l'individu és un con-

glomerat de pertinences. En aquest sentit, caldria parlar d'un dels aspectes que veus com la de Maria Aurèlia Capmany, Anne Charlon o Francesca Bartrina van voler destacar a través dels seus estudis: la perspectiva feminista. La pregunta que haurem de fer és: escriu la dona una literatura diferent de la de l'home? I si així és, d'on prové eixa diferència?

Aquesta és una qüestió que ja fa molt de temps que ha sigut resposta. Des de Simone de Beauvoir, es va marcar una línia de separació entre allò que és biològic i allò que és cultural en l'individu, tant masculí com femení. Així, des del feminisme podem assenyalar que dones com Caterina Albert van fer una forma d'escriptura que es pot diferenciar de l'escriptura dels homes per raons culturals. En aquest àmbit és on entra en joc la figura de l'estereotip. La dona de tombant de segle que escriu literatura participa d'una doxa que prescriu com ha de ser el seu comportament i quin discurs ha de reproduir d'acord amb uns postulats determinats.

A la Catalunya de la segona part de la Restauració observem que la dona burgesa adopta un discurs relacionat amb el moviment feminista. En aquest sentit, podem veure com el discurs de classe va aparellat amb un discurs de gènere. Per parlar d'aquest tipus de feminisme, de tarannà conservador, cal tenir present el pensament de Dolors Monserdà i Carme Karr i l'activitat editorial que es va desenvolupar mitjançant les revistes *Or i grana* i *Feminal*, on Caterina Albert va prestar col·laboració. L'objectiu principal del feminisme conservador era el de millorar la situació econòmica i social de la dona sense que variés l'estructura familiar i social de la Catalunya de principis de segle. Entre alguns dels objectius concrets, Capmany assenyala: defensar la dona indefensa de l'abús de l'home; protegir la dona obrera per tal d'alleugerir la seua situació i evitar les temptacions del Sindicalisme; proclamar l'apoliticisme de la causa feminista i, en conseqüència, considerar les lluites polítiques i socials com a vicis masculins, "no tan reprovables com la beguda i el joc, però quasi" (Bartrina 42).

Caterina Albert en els seus inicis va tractar de distanciar-se públicament del feminisme, però en les seues narracions podem observar com aquest pensament hi emergeix des que va fer els primers passos. Tornem de nou al cas que hem estat exposant fins ara, l'estereotip de l'obrer en el conte de "L'explosió". Aquesta narració breu forma part del primer recull publicat per l'autora, els *Drames rurals*. Com hem vist al llarg del text, les teories sobre els estereotips ens permeten fer un estudi que ocupa dues dimensions. Per una banda, es pot fer un estudi

sobre els estereotips que reproduceix l'autora al text, els quals poden ancorar-se a un *frame* o un saber intertextual. Per una altra banda, tenim la possibilitat d'identificar a l'autora dintre d'un estereotip a través de l'estudi del seu propi discurs.

El conte "L'explosió" és clau per a abordar aquestes dues dimensions de l'estereotípia. És aquesta breu narració on Caterina Albert trasllada els principals postulats del feminisme deixant entreveure que, en realitat, tot i la seua voluntat de distanciar-se públicament, ja participava d'un judici compartit amb les seues companyes. "L'explosió" és un conte que parla sobre la radicalització dels obrers quan reben les males influències d'altres homes amb poc de trellat. En oposició a aquesta figura, l'autora presenta el personatge de la dona, qui:

Passà més d'una hora plorant i desesperant-se, ben entristida per aquella misèria aclaparadora, de la que no podien sortir per la tos-suderia del seu home, d'aquell home que, mig any enrera, tenia el millor geni del món, prudent, treballador, alegre, i que d'ençà que s'havia aplegat amb aquella colla de tabals i remolers, com En Palmella, que no feien més que predicar coses destornillades, s'havia tornat rondinaire, esquerp, verinós, ple de rancúnies i recels, queixant-se sempre dels amos, trobant raquític el jornal i qualificant el treball de miserable explotació (Català 538).

4. Aplicacions didàctiques en la literatura

Les teories sobre els estereotips ens condueixen fins a les tesis de l'hermenèutica de la integració. Si l'estereotip és una construcció de lectura, admetem que la nostra subjectivitat està present en la interpretació, i, en conseqüència, haurem de reconèixer que d'un mateix text podran sorgir diferents lectures. Aquesta possible pluralitat d'interpretacions es presenta com una valuosa ferramenta per a treballar en les aules. Jean-Louis Dufays, exposa a la seua obra *Stéréotype et lecture* (1994) que "aprendre a llegir, és abans que res aprendre a dominar els estereotips" (Amossy i Herchsberg-Pierrot 81). Aquesta afirmació ens retorna a una de les observacions realitzades abans. Les narracions, amb els seus buits, arriben a ser interpretades pels lectors a través del reconeixement o inferència d'uns guions pre-existents, d'unes estructures cristal·litzades. Passem ara a veure en quina mesura la presència de l'estereotip pot ser aplicada dintre d'una didàctica de la literatura.

4.1. La intertextualitat com a vertebració

Per començar, recuperarem un dels contes que hem exposat anteriorment amb la narració “La púa de rampí”. Dufays proposa aplicar l’anàlisi dels estereotips sense presentar el concepte prèviament (Amossy i Herschberg-Pierrot 88). Seleccionem una peça breu amb un guió situacional ben reconeixible i que correspon a una obra de la literatura popular que tots poden reconèixer sense dificultats: la caputxeta vermella. En aquest cas, l’element inferencial pertany a l’apartat de la intertextualitat, és a dir, la capacitat de reconèixer una estructura cristal·litzada ve donada a partir del repertori de lectures que posseïx el receptor. Com que estem parlant d’una obra altament coneguda, podrem garantir que l’experiment funcione.

Després de lliurar el text als alumnes, se’ls proposarà detectar les representacions comunes i fixades. “La púa de rampí” és una adaptació del conte tradicional en versió catalana. Caterina Albert ubica el guió situacional a l’entorn de la pagesia catalana de canvi de segle, amb elements propis com el pubillatge i els treballs tradicionals. Deixant a banda aquestes qüestions, els personatges i l’argument reproduïxen amb fidelitat els elements de la rondalla. La protagonista és una jove que ha de travessar un bosc per fer un encàrrec en casa d’una dona gran de la seua família. Per una raó concreta perd la noció del temps, i quan torna a casa es veu obligada a travessar el bosc de nit. És en aquest paratge poc amistós on l’home-llop ataca la jove. Fins a aquest punt, “l’horitzó d’expectatives” dels alumnes funciona correctament i es produeix la identificació de l’estereotip. El final, però, és diferent i per aquesta raó hem parlat d’un “canvi d’horitzó”.

Entre els beneficis que podríem trobar en la introducció de l’estereotip en les aules, es troba el desenvolupament d’aptituds per a la lectura i el foment sobre la capacitat d’anàlisi dels alumnes (Amossy i Herschberg-Pierrot 89). Per exemple, les matèries vinculades amb la Història de la literatura o la Literatura comparada molt sovint se situen en aquestes coordenades a través de l’estudi de la intertextualitat, un fenomen que, com hem comprovat, no hauríem de dissociar del concepte d’estereotípia.

El terme “intertextualitat” va ser introduït per Mijaíl Bajtín i ens parla sobre una qualitat que es vincula amb l’activitat de l’escriptura. Parlar sobre aquest concepte en el marc de la literatura implica un reconeixement, el d’admetre que entre els textos existeix una relació de reciprocitat. Qui accepta aquest fet, reconeix que aquell que es dedica

a l'ofici de l'escriptura no parteix d'un full en blanc, d'una *tabula rasa*. Tot text és el resultat d'una tradició, d'una herència que abasta els diferents aspectes de la literatura: gèneres, temes i estructures (Guillén 138).

Roland Barthes pensava en aquesta idea quan explicava que els textos eren un teixit de cites, una mena de caixa de ressonància de diversos discursos. D'aquesta manera, un text és el resultat de les lectures directes que un escriptor ha dut a terme, i aquestes lectures contenen a l'hora les lectures dels seus autors, fent que la xarxa augmente tal com ens anem allunyant en el temps. Com a resultat, Barthes explica que la tasca de buscar l'origen d'un text és "satisfer el mite de la filiació; les cites que formen un text són anònimes, il·localitzables i, no obstant això, ja llegides abans: són cites sense cometes" (Villalobos 138).

L'obra literària es presenta com una xarxa polifònica, la qual no podem mai considerar com "la font original". Aquest fet implica en un primer moment un dilema, i és que si com a punt de partida neguem la possibilitat de buscar en les arrels del text, per a què ens serveix parlar d'intertextualitat? La resposta és que podem trobar altres punts d'interès per a la investigació literària a partir d'aquest concepte. Per una banda, la intertextualitat ens porta cap al concepte de polifonia, una propietat del text que ens convida a veure una obra com un conjunt de veus, unes veus que més bé semblen ecos, perquè entren a formar part del text sense saber quin és el seu origen i, per tant, quin és el seu significat primitiu. En aquest sentit, s'obri un món de possibilitats on es poden dur a terme estudis en l'aula entorn del significat contextual, pragmàtic, d'un tòpic, tema o tipus literari a través del temps, els espais i les cultures. Per una altra banda, s'empra el concepte d'intertextualitat per defensar la idea de text com una unitat oberta, com a intertext dintre d'una estructura cultural que ajuda a comprendre-la.

En síntesi, veiem que mitjançant aquesta pràctica podrem introduir la noció d'intertextualitat a l'aula d'una forma senzilla i pràctica. Els alumnes arribaran a comprendre la idea abans de conceptualitzar-la, un fet que considerem clau a l'hora de construir coneixement.

4.2. Ancoratge i interculturalitat

Un dels principals problemes que poden sorgir quan l'estereotípia s'aplica a l'aula és que els alumnes no identifiquen les estructures perquè no tenen les ferramentes suficients per a dur a terme el procés de descryptació. Aquest fet posa en relleu la necessitat d'ensenyar literatura des d'un punt de vista més transversal, on s'inclouria l'estudi

de la realitat històrica en què s'insereix el text junt amb els corrents principals de pensament que predominen en l'època. Aquests elements són els que constitueixen el context on es gesta l'obra literària.

Alguns investigadors han destacat el potencial de la literatura com una forma d'incorporar els estudis culturals en l'àmbit de l'ensenyament de llengües (Nasirahmandi, et al. 1326). La literatura fomenta sobre l'estudiantat competències interculturals perquè els permet desenvolupar el pensament crític sobre els textos i els ofereix l'oportunitat de comparar la cultura pròpia amb altres. A més, com a resultat, l'estudi de la literatura aporta una consciència meta-cultural que els permet comprendre el desenvolupament dinàmic de tot el sistema.

La introducció del concepte d'estereotip entre els alumnes de literatura els permetrà comprendre que les representacions que semblen naturals, en realitat no ho són, perquè tota expressió humana es troba ancorada a una època, a una forma de sentir, pensar i percebre el món que es vincula amb un moment determinat de la història. Aquesta competència impulsarà els alumnes a relativitzar les seues creences i valorar la dimensió ideològica del discurs.

En el cas de Caterina Albert, escriptora que ja hem ubicat en les coordenades del feminisme conservador català, veiem que una de les pedres angulars de la seua ideologia gira entorn la defensa de les dones. Aquest feminisme es troba allunyat del moviment tal com el coneixem en l'actualitat. Les idees que es comparteixen sobre la situació de la dona, i de l'home, en el segle XXI tenen el seu punt de partida en Simone de Beauvoir i el moviment social que es gesta als anys seixanta, de marcada tendència esquerrana. Resulta complex, per tant, comprendre l'existència d'un feminisme relacionat amb una ideologia conservadora (Carbonell 19).

Estudioses de l'escriptora Caterina Albert, com ara Francesca Bartrina, van voler destacar la necessitat d'interpretar els textos de l'empordanesa més enllà de l'estètica modernista. Per exemple, l'obra *Solitud*, considerada per part de la crítica com una de les novel·les que millor representa el cànon literari de l'època, hauria d'estar en realitat oberta a altres interpretacions dins de l'aula. En aquest sentit, no ajuda gens que es reduïska el pensament de la societat catalana de l'etapa modernista, on s'inclou l'escriptora, al pensament que predominava en els autors masculins: l'enfrontament entre l'art i la burgesia, les tensions entre l'intel·lectual o artista i la societat moderna (personatge/ambient, individu/massa).

Volem destacar per tant la necessitat de posar en valor les dimensions culturals del discurs en les aules, amb la finalitat d'estimular una lectura crítica sobre la literatura. Annie Rouxel, en la seua anàlisi sobre el concepte d'il·legibilitat exposa que aquesta valoració sobre el text depén del lector i les seues competències i que pot tenir diferents interpretacions (1). Un text il·legible pot ser aquell que siga difícil d'abordar perquè resulta fosc per al lector. En aquest primer cas ens trobem enfront d'un problema de tipus cognitiu. Però un text il·legible també pot ser-ho per raons d'ordre estètic o ideològic. En aquest segon cas, el lector jutja com a indigne el text per la previsibilitat sobre la qual està construïda l'obra, és a dir, que l'estereotip és massa fàcil d'identificar.

Annie Rouxel centra la seua proposta didàctica sobre les obres il·legibles per raons cognitives. Considera que aquest exercici ha de posar-se en pràctica en l'ensenyament universitari per dues raons. Per una banda, explica que la lectura sobre els textos considerats il·legibles exigeix un nivell avançat i la voluntat per part dels lectors d'afrontar una comunicació arriscada com a punt de partida (Rouxel 2). Per una altra banda, l'aspecte il·legible és una dada del mateix text literari. En aquest sentit, tornem a la idea que el receptor participa en la construcció d'obres, seleccionant un significat i deixant de banda altres. Es tracta, per tant, de comprendre la pràctica amb el text com un exercici on l'alumne aborda l'objecte amb una mirada analítica i crítica, i no com un simple acte de lectura passiu. El resultat d'aquest exercici comportarà l'adquisició de competències exigibles a l'ensenyament universitari.

Enfront d'aquests objectius, Ruth Amossy i Anne Herchsberg-Pierrot es pregunten: "En quina mesura els alumnes tenen capacitat per encontrar els estereotips adients per a una bona comprensió del text?" (89). En l'ensenyament de la lectura cal tenir present el coneixement enciclopèdic dels alumnes, força variable, i la seua falta de familiaritat amb esquemes culturals que no formen part de la seua doxa pròpia. Annie Rouxel suggereix com a metodologia a les aules un exercici on es pose en pràctica el bastidatge sobre els alumnes. Per exemple, per a treballar la relació entre la literatura i el feminisme a l'aula, es podria proposar una lectura del conte de Caterina Albert *L'explosió* (1902) junt amb texts de feministes de l'època, com la conferència *El feminisme a Catalunya* de Dolors Monserdà (1907). Amb l'ajuda dels texts complementaris i realitzant les preguntes adequades, el docent podrà guiar a l'alumnat a través camins més favorables per arribar fins a les conclusions sobre l'estereotip.

5. Conclusions

Cal tenir en compte que els textos poden rebre tantes lectures com lectors hi ha, però no totes les interpretacions són adequades. Fer diferents interpretacions sobre el text és una capacitat adquirida després de dur a terme moltes pràctiques de lectura crítica. Aquesta aptitud és la que permet reconstruir els esquemes textuais i reconèixer els models preexistents. Com a resultat, l'alumnat troba les variacions entre textos i té la capacitat de veure el valor innovador del text estudiat. A més, en fomentar la lectura crítica sobre els textos l'estudiantat comprén les dimensions històriques del discurs.

En els casos exposats sobre l'obra de l'escriptora Caterina Albert, el lector pot comprovar com els estereotips es poden estudiar tant respecte als personatges de ficció com a la ideologia de l'autora. Així, observem que cap persona pot escapar de l'estereotip, perquè tot individu que conviu en societat està construït per una simbiosi entre la identitat personal i la social. Com hem exposat, la mateixa escriptora participa, als ulls del lector, d'un determinat discurs estereotipat. El marc doxal propi és el que ens fa veure a la resta, els que no participen de la nostra doxa, com els altres, als qui atorguem unes característiques identitàries determinades. Per tant, l'estereotip és el resultat d'una constant dialèctica entre el jo i l'altre.

En aquest estudi hem tractat de reflectir com la literatura manifesta aquesta relació intercultural i hem aportat arguments per demostrar que és una ferramenta valuosa perquè ens permet analitzar el fenomen des de la distància. Finalment, hi destaquem el caràcter transversal que atorga l'estereotip a l'àmbit de la literatura, en convertir l'expressió artística en un objecte d'estudi fonamental per comprendre les formes de pensament cristal·litzades a través del discurs.

Obres citades

- Amossy, Ruth i Anne Herchsberg-Pierrot. *Estereotipos y clichés*. Eudeba, 2001.
- Bajtín, Mihail. *Teoría y estética de la novela*. Taurus, 1989.
- Bartrina, Francesca. *Caterina Albert/Víctor Català. La voluptuositat de l'escriptura*, Eumo, 2001.
- Carbonell, Neus. "Feminisme, modernitat i narrativa en Dolors Monserdà." *Lectora: revista de dones i textualitat*, vol. 3, 1997, pp. 19-26.
- Català, Víctor. *Obres completes*. Selecta, 1972.
- Dufays, Jean-Louis. *Stéréotype et lecture*. Mardaga, 1994.
- Guillén, Claudio. *Entre lo uno y lo diverso*. Crítica, 1985.
- Guzman, Josep-Roderic. *Les teories de la recepció literària*. Universitat d'Alacant, Universitat Jaume I i Universitat de València, 1995.
- Nasirahmadi, Arman, Fatemeh Alipour Madarsara i Hamed Rezapour Aghdam. "Cultural Issues and Teaching Literature for Language Learning," *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 98, 2014, pp. 1325-1330. <<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.03.549>>.
- Oriol, Carme y Mònica López. "Caterina Albert, Víctor Català: els referents del folklore, el plaer per la literatura." *II Jornades d'estudi "Vida i obra de Caterina Albert i Paradís (Víctor Català), 1869-1966,"* 2002, pp. 387-414.
- Rouxel, Annie. "La lectura literaria, un juego con lo ilegible." *Cuadernos LIRICO*, vol. 17, 2017, pp. 1-8.
- Villalobos, Iván. "La noción de intertextualidad en Kristeva y Barthes." *Revista Filosofía Universidad de Costa Rica*, vol. 103, 2003, pp. 137-145.

